

TÓBIÁS ÁRON

Töredékek egy barátság emlékeiből

Hogy megöregedett Kárpáti Aurél!... Ott üldögélt a dolgozószobájában egy széken. Pizsamában volt, arra vette rá a kopott zakót. Szívtrombózással feküdt utóbb a Kútvolgyiben, hosszú hónapokig. Egy hete jött haza.

Krúdyról beszél, akit a maiak közül talán ő ismer legjobban.

Nevet: Gizi (mármint Bajor Gizi) egyszer összehozta Herczeg Ferenczel, mert vagy két évtizeden át nem érintkeztek egymással. „Majd én kibékítem Feri bácsival!” — mondja Gizi s kettőjük közé ült az összejövetelel, melyet lakásán éppen ebből az alkalomból rendezett. Ott volt még Benedek professzor és felesége. Zilahy Irén színésznő. De bizony egy szó se hangzott el a két író részéről — csak Bajor Gizit traktálták kedvesen kétfelől udvarlásukkal. Amikor viszont hazafelé indultak, Benedek professzor autójába zsúfolódnak, egyszerűen csak megüti fülét Kárpáti Aurélnak valami. Herczeg Ferenc a hátsó ülésen ezt dűnyyögi Bajor Gizinek egy kérdésére válaszolva: „Krúdy? Arról a Kárpáti tud a legtöbbet mondani, mert ő ismerte igazán...”

Sorra veszi Kárpáti Aurél a Krúdyról írottakat: írt a Nyugatba többször, halálakor a Magyarországra, majd a Pesti Naplóban méltatta az N. N. című Krúdy-beszélyt.

— Ezt a könyvet szeretem a legjobban.

1938-ban a Vajda János Társaság kint járt testületileg Krúdy sírjánál, ott is Kárpáti Aurél tartotta a megemlékezést, melyről egy rövidke közlemény napvilágot is látott a Magyarországon. Amikor most nemrégiben Obudán felavatták a Krúdy-emléktáblát, őt kérték meg az avatóbeszéd elmondására. De betegeskedett, így nem vállalhatta.

*

Kezdi mondani az első találkozást Balla Ignácnál, majd feláll, s — mint ami fontosabb — előhossa Krúdy-köteteit. A vörös postakocsit például, aminek szép dedikációját szerényen szemléli. Egy levelezőlap hull ki belőle, a híres tabáni korcsmárról, a Mélypincérről, ahová Krúdy járt. Megfordítja, s ott látom, hogy Krúdy apró betűvel méltatja a korcsmát és tulajdonosát. Kiderült, hogy facsimile ez is, amit az élelmes Krausz Poldi, a korcsmáros sokszorosított, majd többeknek, mint például a Vajda János Társaság tagjainak odaadott.

Nem lát jól Kárpáti Aurél, de mikor felajánlom a segítséget, hogy majd én előveszem azt az Álmoskönyvet, amit mutatni akar, elhárítja.

Kiderül aztán, hogy az Álmoskönyv nincs meg. Behívja feleségét is keresni, nem találják. Fejcsóválva mondja, hogy biztosan a lánya vitte el megint, mert a múlt héten is furcsán álmódott, és a megfajtásért Krúdy Gyula Álmoskönyvéhez fordult.

A fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiái osztályának munkatársaként kaptam az időben a megbízást: gyűjtsek össze Krúdy Gyuláról, életéről és munkásságáról mindent, ami még föllelhető. Az író halálának 30. évfordulójáról emlékezett meg akkor az irodalmi élet.

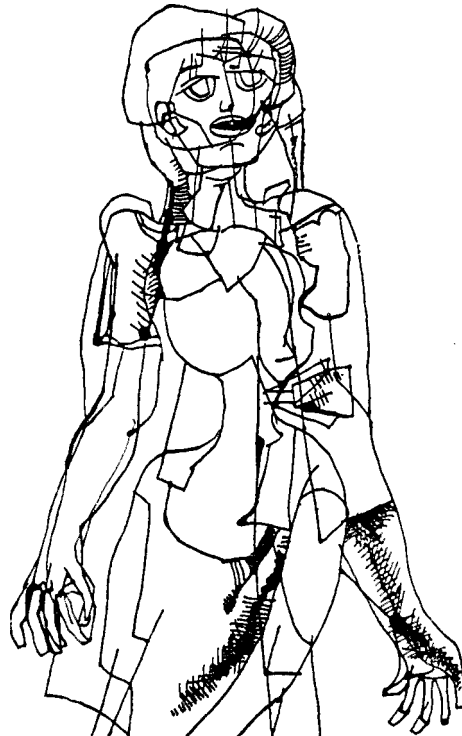
Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őrzött Krúdy-hagyaték, ami az író halála után, 1933-ban került oda, jőszerével rendezetlen volt még. Szinte az „utolsó utáni” pillanatban kezdődött a forráskutatás és az emléktanyag gyűjtése. Száz magnetofonfelvételt készítettem, amiből a negyven legérdekesebb megjelent a Krúdy világa című kötetben is. Gyűjtés közben naplójegyzeteket készítettem; ezekbe került sok minden abból, ami a magnófelvételekből kimaradt. Benedek Marcell például elmondta, hogy először és utoljára akkor találkozott Krúdy Gyulával, amikor a Petőfi-centenárium alkalmából rendezett emléktünnepség meghívottaitként hárman: Cs. Aczél Ilona színésznő, valamint Krúdy Gyula és ő együtt léptek fel Miskolcon, s voltak az ünnepség után Ferenczi borkereskedő és családja vendégei.

E naplójegyzeteket lapozgatva találtam rá a Kárpáti Auréllal folytatott beszélgetésünkre, amely során a Krúdyval való barátsága számos érdekes epizódját mondta el a kitűnő író és esszéista. Az író születésének 100. évfordulóján, Krúdy Gyula zsenije előtt tisztelegve adom közre e beszélgetésről készített jegyzeteimet.

Érdekes dolgot mond tovább erről az Álmoskönyvről: szerinte Krúdy nagyanyja, Radics Mária értett az álomfejtéshez, voltak bűvös szövegei, s Krúdy már gyermekkorában bűmulta nagyanyja mágiikus hókuszpokuszeit. Ezért kapott rá a már férfi író az álomfejtések készítésére. Nevetve újságolta egyszer Kárpáti Aurélnak is, hogy milyen jó üzlet lesz ebből, mert az Álmoskönyvet megveszi és elolvassa minden utcalány.

— Volt is benne valami cigányos — fűzi tovább a gondolatot. — Ezt már akkor gyanítottam róla, a barna bőrén, villogó szemén valami ilyesmi látszott. Ezért írtam, hogy olyan, mint a cigány, aki mindig magának hegedül.

S megismétli ezt a gondolatot, talán pontosabban idézi: a cigány játszik úgy, mint ahogy Krúdy ír, a cigány, amikor kívül a sátra elé, a napfényre, és magának hegedül.

LEANY

TARDI SÁNDOR RAJZA

— A Kisszállóban laktam, a Margitszigeten, akkor barátkoztunk. De még előbb együtt dolgoztam vele, 1912-ben, tavasszal, ott ismertem meg az Új Nemzedéknél. A Hétnek is dolgoztam akkor, munkatársa voltam a lapnak éppen akkoriban, amikor A vörös postakocsit közölte folytatásokban Kiss József szerkesztő. A cselekmény persze állt, meséje nem volt. Jókai óta ő volt a legnagyobb mesélő, anélkül, hogy igazi fabulátor lett volna. Tele volt romantikával, mégis realista maradt. Ahogy az álmokban történik, a szituáció sejtelmes, de maga az álom sokszor kérihetetlenül pontos, s részletekig kidolgozott, ízig-veéig realista történet.

— Azt keresd elő egyszer — mondja Kárpáti Aurél —, amit akkor írtam Krúdyról, mikor negyvennyolc éves lett. A Magyarországra írtam, hogy az író, íme, megérte a negyvennyolc évét és hatvanhét kötete jelent meg. Szóval benne megvan a forradalom is, meg a Hegyezés is.

A visszaemlékezésbe most lendül igazán bele Kárpáti. Mosolyogva mondja, hogy kár Krúdynál csak a társadalmat felelőssé tenni sorsáért. Keresett ő épp eleget, de olyan nagylábon élt, hogy nem volt elég...

Nem folytatja, hanem belekezd megismerkedésük történetébe. Balla Ignácnál történt, egy nagyobb társaság közepette. Ott volt Krúdy is, de egész este nem került szó rá, hogy beszéljessenek. Amikor mentek hazafelé, még akkor sem. Kárpáti Aurél Szini Gyulával lépkedett. Majd a búcsúzásnál ezzel fog vele kezét Krúdy: — Mi még nagyon sokat fogunk beszélgetni egymással.

* *

Egy hét múlva Kárpáti Aurélnak, ki mellesleg finom tollú, ámbar kissé szecessziós ízü költő is volt, verse jelent meg az Új Időkben. Felment a pénzért. Az volt a szokás, hogy Wolfner, az öreg kiadótulajdonos, akie mellesleg Magyarországon legnagyobb könyvkiadó vállalata volt, személyesen osztotta ki a pénzt az íróknak, akik mindnyájan Pepi bácsinak hívták.

Amikor Kárpáti Aurélna kerülne a sor, hogy bemenjen a kis honoráriumért, ki perült ki az ajtón, nem más, mint Krúdy. Kérdi tőle, mit keres itt. Erre kedves erőszakossággal karon ragadja Krúdy, s ezt mondja: „Ne menj be, van énnekem pénzem. Levágtam őket alaposan. Mennyit akarsz?” Alig tudta meggyőzni szegény Kárpáti Aurél, hogy azért kár otthagyni azt a vereshonoráriumot.

Krúdy kritikát is írt Kárpáti Aurél szindarabjáról, a Kőműves Kelemenről, mégpedig a Déli Hírlapban, Lázár Miklós újságjában. A darabról meglehetősen fanyalgyva írt, ellenben Márkus Emiliát az egekig dicsérette. Amikor tíz évvel később a Szigeten szóba hozta ezt az ügyet Kárpáti Aurél,

Krúdy azt mondta: — Igen, igen, emlékszem rá. A darab nagyon jó volt. Jót írtam róla, ellenben Márkus Emilia olyan pocskékul szerepelt, hogy kénytelen voltam lehúzni őt.

Egy ízben elmesélte Krúdy Kárpáti Aurél munkaműködését. Ez is a Szigeten volt, azokon a hosszú téli esteken, amikről Kárpáti Aurél Kaláris kötetében olyan szépen megemlékezett. Mindig éjjel egy óra felé baktatott haza az újságíró Kárpáti a redakcióból, s megnyugvás volt számára azon a kietlen Margitszigeten, ha Krúdy Gyula szobájában égett a villany. Mindig azt leste, hogy világos-e az ablaka. Erre mondta neki Krúdy, hogy ha otthon van, akkor tizenegy órakor ül este neki az írásnak. Bal kéz felé oda van készítve a borosüveg, jobb kéz felé a savanyúvízes üveg. Azokat szopogatja, hol felváltva, hol meg egybekeverve a két-féle „nedűt”. Ahogy jött az éjszaka, mind könnyebben megy neki az írás. Amúgyis gyorsan, könnyedén, tisztán ír. Sokszor megtörtént, hogy este tizenegyétől reggel tizenegyig írt egyfolytában.

*

Mesélni, ennél hosszabban, csak egyszer hallotta őt egész ismeretségük alatt Kárpáti Aurél. Ez úgy történt, hogy egy ízben az utcán találkozott, az Esterházy utcában, az Otthon Kör előtt. Krúdy már jött kifelé onnan, Kárpáti Aurél pedig befele készült, vacsorázni.

— Ne menj oda — mondta neki Krúdy —, hanem gyere inkább velem a Kis Piskosba.

Ez a kis vendéglő a Curia utcában volt, az Apponyi tér mögött. Kárpáti sonkacsülköt rendelt, és fél liter bort hozzá. Krúdy fejcsóválva oktatta ki, hogy úriember soha nem rendel fél liter bort, csupán három decit, de azt minél gyakrabban.

Azután mesélt Krúdy, mesélt. Kárpáti csupán azt vetette közbe, szerényen, hogy a tizenegyes lóvonattal — mely az utolsó fogatos jármű lehetett a Margitszigetre — ugye, hazamegyünk?

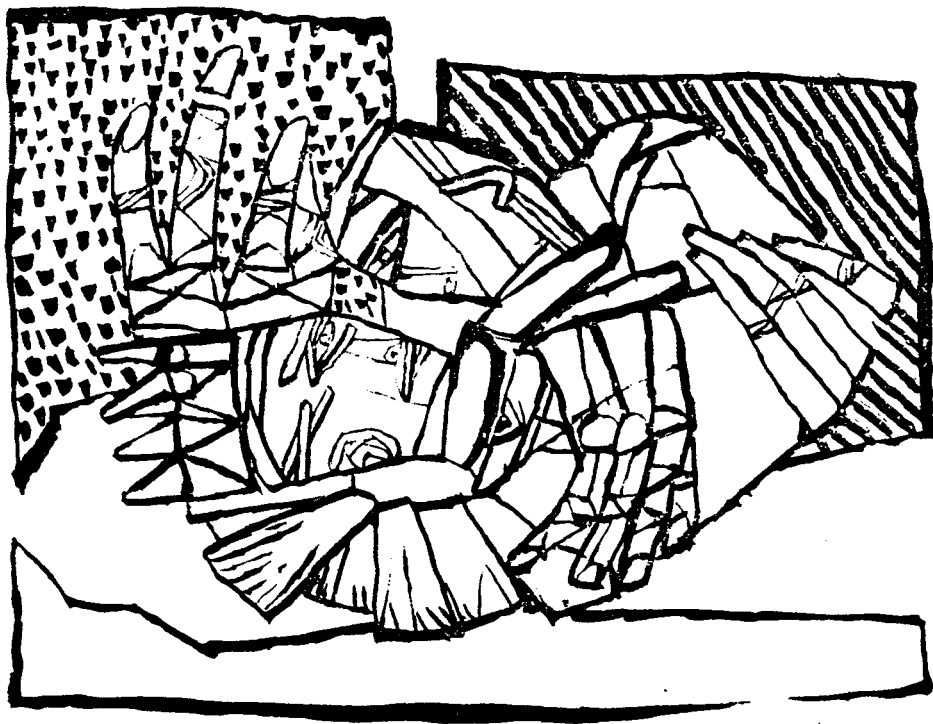
Éjfél után, egy órakor, záróra után, valóságos úgy söpörték ki őket onnan. Bementek a Rákóczi útnál levő Balatonba, s Krúdy fröccsöt kezdett inni, s beszélt tovább, rendületlenül, hajnali öt óráig. Am a nagy beszélgetés közben sem feledkezett meg arról, amit a pincér számára elrendelt: a pincérnek minden órában jelenteni kellett, hogy a szomszédos Otthon Körben, a kártyaszobában, Neugebauer úr, Kiss József német fordítója, a neves életművész, nyer-e avagy veszít? Majd hajnalban tovább indultak az Otthon felé, ahol Krúdy most már személyesen leste a kártyajátékot. Pénze nem nagyon lehetett, nevet fel Kárpáti Aurél, mert ha igen, bizonyosan beszállt volna a játszamába.

Világos nappal volt, amikor a holtfáradt Kárpáti Aurél hét óra körül egy konflisba vágta magát s hazakocogott a Margitszigetre.

Ez egy vasárnap reggelre virradóra történt, majd szerdán a Szigeten séta közben találkozott Krúdy Gyula feleségével Kárpáti Aurél. Kérdezi Zsuzsa asszonyt, nagy udvariasan, hogy mi van Gyulával? Szombat óta nem láttam, feleli az asszony az elképedt Kárpátinak,

*

1927 körül játszódott a következő história: egy csütörtöki napon összetalálkoztak a Magyarországnál, amelynek Kárpáti belső munkatársa, sőt vezérekkirója volt. Krúdy kísérettal állított be a szerkesztőségbe, mert borközi állapotban sokszor volt, de részeg sohasem.

KETTEN

SZABADOS ÁRPÁD RAJZA

— Honnan jössz? — kérdi.

— A Józsefvárosban búcsú van — válaszol Krúdy —, az egész társadalom részeg. Különböznél régen találkoztunk, gyere ki hozzám a Szigetre, mondjuk vasárnap, ebédre. Gyere ki hozzám ebédre — kérlelte többször is Kárpáti Aurélt, aki már akkor nem lakott a Szigeten.

Komolyan vettem a meghívást, s elmentem a Szigetre vasárnap. Lefelé jön a lépcsőn egy bóher. Zsuzsa tudniillik tanítványokat vállalt természetbeni juttatásért, nyilván akkoriban zsidó tanítványa volt, vidékről, s egy tőről metszett bóher hozta az esedékes elemelőzsiás csomagot. Beköszönt az ajtón Kárpáti Aurél a szobalánynak: — Krúdy úr itthon van?

A szobalány elképedve válaszolja, hogy nincsen, dehogyan van. A nagyságos asszony viszont a parkban sétál. Arrafelé véve az utat. Kárpáti Aurél meg is látja Zsuzsát, jó barátnéjával. Szakács Andor főszerkesztő feleségével.

Zsuzsa így: — Szörnyű gyanúm van... Maga ebédelni jött... — Igen, válaszolja Kárpáti Aurél. — De mikor látta Gyulát? — Csütörtökön. — Hát persze... Azóta én sem láttam, S kettőnk közül maga találkozott vele utoljára.

*

Majd Márai Sándor Szindbád-könyvére fordítja a szót Kárpáti Aurél. Jó könyvnek tartja, pontosabban, jó facsimilének. Csak az a kár, hogy egy napra zúfolja össze az összes Krúdy-történeteket és -anekdotákat, ezáltal valószínűtlenné válik az egész. Mivel még Krúdynak is egy élet kellett ahhoz, hogy mindazokat megcseselekedje, amiket Márai „szindbádósított” regényhőse...

1919 húsvétja után Krúdy meg későbbi felesége, a viharos idők elől elindultak, s ré-

szint szekéren, részint gyalogosan, részint meg vonaton a bakonyi erdők irányába húzódtak, Várpalotára. A nagymamához. Ez az utazás, annak hosszú és részletes elmondása Kárpáti Aurél A vörös postakocsi történeteire emlékeztette.

A nagymamánál azonban. a Bakonyban, annyi bolha volt, hogy három napnál tovább nem bírták.

*

Itt annyira megrohanták a Krúdy-émlékek a mesélő, nemrég még nagybeteg Kárpáti Aurélt, hogy maga is, mint egy Krúdy-elbeszélés hőse, egyszerre több alakban kezdett jelen lenni: hol a Szindbád születését idézte Cholnoky Viktor polihisztori tudásával, aki Krúdy hősenek a Sinbád név helyett a Szindbád nevet adta, hol a ferencvárosi külön Krúdy-hősöket idézte, akik közül az egyik az Állatkertben, ketrechen két farkast tartott, csupán arra, hogy a korhely mulatózások utáni reggelen bokszkessztyűvel azokkal verekedjen.

A Krúdy-féle félmúltat és álomvilágot idézte Kárpáti Aurél, Bárdos Artúr Új Szinpad-ját, ahol az író színműveit előadták.

Majd a két asszonnyól mesélt: Szakács Andornéról, akinek első férje Bartos Gyula színész volt, aki amikor elvált tőle a József körüti Ilkovszky üvegkereskedő lánya, a gyönyörű Joli, annyira megdühödött, hogy visszakeresztelkedett zsidónak. Almási Gusztávnét pedig csak azért tartotta a Wolfner Pepi bácsi, hogy minden kiadásra kerülő könyvet vele olvastasson el elsőnek s ha neki tetszett, csak akkor adta ki. Hiszen ő számított az „átlagolvasónak”, az új Krúdy-könyveknél is.

Búcsúzóul abban állapotunk meg, hogy majd magnetofonnal jövök el és amit lehet, mikrofonba mond.